

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Madaniyat va sana’t sohasini yanada rivojlantirishga doir qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida” gi PQ-112-sonli prezident qarori. 02.02.2022.
2. Аврамкова С.И. (2010) «Понятие «компетенция» в современной теории и практике преподавания музыки»//Известия Российского государственного педагогического университета им. Герцена. №136. М.
3. Axrorova M.M. (2024) “Musiq a o‘qituvchilarining kasbiy kompetensiyasi rivojida axborot va kommunikatsiya texnologiyalarining o‘rni va ahamiyati”. Ilmiy axborotnomasi. Scientific Journal. №6/1 (148) ISSN:2181-1296. UDK:78:681.14.153-158. www.axborotnoma.uz
4. Axrorova M.M. (2024) “Musiq ta’limi kontekstida kasbiy kompetensiyani shakllantirish tasniflari”. "Oriental Art and Culture" Scientific Methodical Journal / Volume 5 Issue 6. ISSN 2181-063X. 99-105. <https://oac.dsml-qf.uz>
5. Axrorova M.M.(2023) Musiq san’atini rivojlantirishda innovatsion axborot texnologiyalaridan foydalanish. (The use of innovative information technologies in the development of musical art) International scientific journal “Modern science and research” ISSN 2181-3906 VOLUME 2, ISSUE 10, UIF:8.2.2023.1090-1092-betlar.<http://modernscience.uz/ru/author/archive/>
<https://doi.org/10.5281/zenodo.10064143>
6. Inoyatov U.I., Muslimov N.A., Ro‘ziyeva D.N., Usmonboyeva M.H.(2016) “Pedagogika”. Nizomiy nomidagi T.D.P.U. Toshkent.
7. Ortiqov T.(2010) “Musiq o‘qitish metodikasi”. “Muharrir” nashriyoti. Toshkent.
8. Muslimov N.A. va boshqalar(2013) Kasb ta’limi o‘qituvchilarining kasbiy kompetentligini shakllantirish texnologiyasi. Monografiya. Fan va texnologiya nashriyoti. Toshkent.
9. Urinova S.Sh(2022) Bo‘lajak musiq a o‘qituvchilarining kasbiy kompetentligi va kreativligini oshirishda musiqiy-nazariy fanlar o‘rni va ahamiyati. “Tafakkur Ziyosi” O‘zbekiston Respublika Vazirlar Mahkamasi huzuridagi O.A.K. ilmiy nashrlari ro‘yxatiga kiritilgan ilmiy uslubiy jurnal. 4-son. Amaliy fanlar bo‘limi. Jizzax davlat pedagogika universiteti. Jizzax

TUT DARAXTI ZARAKUNANDALARI VA ULARGA QARSHI KURASH USULLARI

M.A.Mirzayeva

Farg‘ona davlat universiteti dotsenti.,q.x.f.n

Muxtorova Madina Ahmadjon qizi

Farg‘ona davlat universiteti 2-kurs talabasi

Annotatsiya. Maqolada tut daraxtiga zarar keltiruvchi zararli hasharotlar haqida ma’lumotlar berilib, o‘simlikxo‘r tripslar, komstok qurti, ildiz kemiruvchi tunlamlar va tut parvonasi va tut odimchisi sezilarli zarar keltiradi. Eng ashshadiylari tut parvonasi va tut odimchisidir. Yuqorida qayd qilib o‘tilgan zararkunandalar tutlarining barcha davrida shikastlasa, ko‘chat tayyorlashga ixtisoslashgan xo‘jaliklarda tut nihollarini odatda ildizkemiruvchi tunlamlar shikastlashi mumkin.

Tayanch so‘z iboralar: tut daraxtlari, hammaxo‘r zararkunandalar, o‘rgimchakkana, qarshi kurash, tripslar, komstok qurti, ipakchilik sohasi, monofag, kurash usullari.

ВРЕДИТЕЛИ ТУТОВОГО ДЕРЕВА И МЕТОДЫ БОРЬБЫ С НИМИ

Аннотация. В статье представлена информация о вредных насекомых, наносящих ущерб деревьям тутовника. Существенный вред причиняют растительноядные трипсы, комстоковая щитовка, корневая совка, тутовая моль и тутовый шелкопряд. Наиболее опасными из них являются тутовая моль и тутовый шелкопряд. Указанные вредители могут повреждать растения на всех стадиях роста, однако в хозяйствах, специализирующихся на выращивании саженцев, корни молодых тутовых растений чаще всего повреждаются корневыми совками.

Ключевые слова: тутовые деревья, всеядные вредители, паутинный клещ, трипсы, комсток, шелководство, монофаги, методы борьбы.

MULBERRY TREE PESTS AND METHODS OF CONTROL

Annotation. В статье представлена информация о вредных насекомых, наносящих ущерб деревьям тутовника. Существенный вред причиняют растительноядные трипсы, комстоковая щитовка, корневая совка, тутовая моль и тутовый шелкопряд. Наиболее опасными из них являются тутовая моль и тутовый шелкопряд. Указанные вредители могут повреждать растения на всех стадиях роста, однако в хозяйствах, специализирующихся на выращивании саженцев, корни молодых тутовых растений чаще всего повреждаются корневыми совками.

Key words: mulberry trees, omnivorous pests, spider mite, pest control, thrips, Comstock mealybug, sericulture sector, monophagous species, control methods.

Kirish

Tut daraxtlari odatda dala ekinlari bilan yonma-yon bo’lganligi uchun unda ko’pgina hammaxo’r (polifag) hasharot va boshqa zararkunandalar (o’rgimchakkana, trips, ildizkemiruvchi tunlamlar, komstok qurti, qo’ng’izlar va b.) uchrashi mumkin. Ular tut daraxtiga sezilarli darajada zarar keltirib, ipakchilik sohasiga salbiy ta’sir etadi. Tut barglari tut ipak qurtini boqish uchun asosiy oziqa manbai bo’lib xizmat qilladi. Tut daraxtini ushbu zararkunandalar bilan zararlanishi natijasida barg chiqimi kamayishi o’tkazilgan tajribalarga aniqlangan. Yuqoridagi hasharotlar bilan birga tutning o’zigagina moslashgan turlar borki (tut odimchisi, tut parvonasi) ularga alohida to’xtab o’tamiz

Hammaxo’r zararkunandalar. Bu guruhga birinchi galda o’rgimchakkana bilan tamaki tripsi kiradi, chunki bular eng keng tarqalib, tutda faqat oziqlanish emas, balki “jon saqlaydi” ham. Ekinzorlarda noqulay sharoitga duch kelgan bu zararkunandalar dala atrofidagi tutlarda bemalol rivojlanaveradi va qulay vaziyatda yana g’o’za va boshqa ekinlarga o’tadi. Shunday qilib, dala atrofidagi tut qator o’rgimchakkana va trips kabi hammaxo’r zararkunandalar uchun uya vazifasini bajaradi.

Oddiy o’rgimchakkana o’rgimchaksimonlar (Arachnida) sinfining, kanalar (Acari) turkumiga oid bo’g’imoyoqli bo’lib, sistematikada nomlanishi Tetranychus urticae Koch. Bu zararkunanda shunchalik keng tarqalib turli ekinlarni (va daraxtlarni) zararlaydiki, balki zararlanmaydiganini topish ham qiyin (Lindt, 1964; Vasilyev, Livshits, 1984). O’rgimchakkanalarning rivojlanishi, zarari, basharoti va kurash choralari yaxshi o’rganilgan (Uspenskiy, 1970; De-Millo, 1979; Xodjayev, 1991). Ammo o’rgimchakkana qarshi yangi akaritsidlarni tanlash ishi uzluksiz davom etmoqda.

Tamaki tripsi (Thrips tabaci Lind.). Hoshiya qanotli, yoki pufak oyoqli hasharotlar (Thysanoptera) turkumiga kiradi (Xo’jayev, 2013). Tutning barglarida doim uchratish mumkin, shuning uchun tut yoqalarida joylashgan g’o’zada uning zichligi doim ortiqcha bo’ladi.

O’zbekistonda o’simlikxo’r tripslar turlarining soni uncha ko’p emas. Ularning orasida hammaxo’r tur tamaki tripsidir. U dominant bo’lib hisoblanadi.

G’allazorlarda o’zining turi g’alla tripsi (Haplothrips tritici Kurd.) mavjud bo’lib, u faqat g’alla ekinlariga moslashgandir. O’zbekiston sharoitida yiliga 7-8 avlod berib yashaydigan tamaki tripsi haqida to’liq axborotga egamiz, ammo unga qarshi kurash vositalari doim takomillashtirib boriladi.

Komstok qurti (Pseudococcus comstoci Kuw) Teng qanotlilar (Homoptera) turkumining, koksiddlar (Coccinea) kenja turkumiga mansub. Keng tarqalgan hammaxo’r so’ruvchi hasharotdir. Asosan daraxtsimon mevali va manzarali o’simliklarni zararlaydi. Tutlarda, ayniqsa Farg’ona vodiysi viloyatlari sharoitida ko’p zararlaydi. Bu hasharotlarga jinsiy dimorfizm hosdir, ya’ni erkagi bilan urg’ochisi butunlay o’zgacha tusga ega. Bu hasharot bosgan tut va boshqa daraxtlar atrofida ari, pashsha, chumoli va shunga o’xshash boshqa (shiraga o’ch) hasharotlar ham ko’plab uchraydi, chunki lichinkalar o’zidan shirin suyuqlik chiqarib atrofni iflos-lantiradi. Bunday daraxt zaiflashib, hosilining miqdori va sifati o’zgaradi (Sonina, 1968; Yelizarova, 1962; Yelizarova va b., 1969).

Yuqorida qayd qilib o’tilgan zararkunandalar tutlarining barcha davrida shikastlasa, ko’chat tayyorlashga ixtisoslashgan xo’jaliklarda tut nihollarini odatda ildizkemiruvchi tunlamlar shikastlashi mumkin. Ma’lumotlarga ko’ra bunday tunlamlar orasida asosan ikkitasi kuzgi tunlam (Agrotis segetum Den et Schiff.) va undov tunlami (A. exclamationis L.) ko’proq uchraydi (Xo’jayev, Ochilov, 2006). Ildizkemiruvchi tunlamlarga qarshi sintetik piretroidlardan: detsis, simbush, sumi-alfa va boshqalarni ishlatish tavsiya etilgan (Xodjayev, 2013).

Ixtisoslashgan zararkunandalar. Bular qatoriga: tut odimchisi, hamda tut parvonasi kiradi.

Tut odimchisi (*Apocheima cineraius* Easch.). Asosan tut daraxtlariga moslashgan bu hasharot bir yilda 1 avlod berib tutlarni erta bahorda kurtak chiqaraboshlagan davrda zararlaydi. Hasharot stenogigrobiont bo’lib, asosan tog’oldi tumanlarining nam havosini talab qiladi.

Tut parvonasi (*Diaphania pyloalis* Walker). 1993-1994 yillarda Surxondaryoning Tojikiston bilan chegaradosh yerlarida tut daraxtlari shu paytgacha ma’lum bo’lmagan hasharot bilan zararlana boshlagani ma’lum bo’ldi. Tut barglarining eti “skelet” shaklida shikastlana boshlagan (Xodjayev va b., 1997, 2001a). Britaniya tabiat muzei yordamida aniqlangan bu hasharotning nomi *Diaphania pyloalis* Walker ekanligi ma’lum bo’ldi. U parvonalar (*Pyrilidae*) oilasi, *Pyraustinae* kenja oilasiga mansub hasharot ekanligi (prof. Garry Hill yordamida 2000 yili aniqlandi). Boshqa adabiyotlarda bu hasharot *Glyphodes pyloalis* Walker deb ham yuritilmoqda (Seol et al., 1986; Watanabe et al., 1999; Shermatov, 2010).

A

B

1-rasm. Tut odimchisi (A) va (b) u zararlagan tut daraxtining ko‘rinishi
(2004 y., Dang‘ara t.)

Bu hasharot to‘g‘risidagi habarni eng qadimgi ishlaridan M.L. Shpigel hamda G.A. Pokrovskiylar 1932 yili chop etgan “Yaponiya ipakchiligi” nomli kitobda izohlangan. Mualliflar bu hasharotni Yaponiyada tarqalgan 7 ta tur parvonalar orasida eng muhimi va dominant deb baho berganlar.

Tut parvonasi (TP) ipakchilik rivojlangan ko‘pgina Osiyo davlatlari mintaqalarida tarqalgan. Bu: Hitoy, Xindistonning bir necha shtatlari (Ximachal Pradesh, Djammu va Kashmir, Karnataka, Madxiya Pradesh, Maxarashma, Tamil Nadu, Uttach Pradesh va b.), Nepal, Pokiston, Yaponiya (SAVAVSTRACTC, 1984-1998).

MDX davlatlari orasida TP qo‘shni Tojikiston va Turkmaniston mintaqalarida tarqalgan (Myarseva, 1997). Muallifning ta’kidlashicha bu mamlakatlarda ham TP nisbatan yaqinda paydo bo‘lgan. Olimlarning fikriga ko‘ra O‘zbekistonga TP qo‘shni Afg‘on-Tojikiston chegarasi orqali o‘tib kelgan (Xodjayev, 2001; Shermatov, 2010). TP Kavkazda (Gruziyada) ham uchraydi (Kanachaveli va b., 2009).

Tajriba natijalari Mavjud adabiyotlarni taxlil qilish shuni ko‘rsatadiki, TP monofagdir, ya’ni u tutdan boshqa o‘simlik bilan oziqlanmaydi (Kikuchi, 1976; Shermatov, Axmedov, 2001). O‘zbekiston sharoitida TP tutga yetkazadigan zarari haqida birqator ahborotlar mavjud (Xodjayev va b., 1997, 2001, 2002; Tavsiyalar..., 1998, 2001, 2010; Kimsanboyev va b., 2001, 2003).

Barcha TP tarqalgan yerlarda bu hasharotni tutga yetkazishi mumkin bo‘lgan ayanchli zarari aholiga aytib o‘tilgan (2-rasm). Shuning uchun ichki karantin choralari orqali bu hasharotni mintaqamiz bo‘ylab yanada tarqashini oldini olish talab etiladi.

1

2

3

4

5

6

2-rasm. Tut parvonasi: 1 – kapalagi tut bargida, 2 – tut bargiga qo‘yilgan tuxumlar, 3 – katta yosh qurti, 4 – g‘umbaklari va o‘lchami, 5 – shikastlangan tut novdasi, 6 – yo‘l yoqasidagi shikastlangan tutlarning ko‘rinishi.

TP biologiyasini o‘rganish bilan bir qatorda uning tabiiy kushanda va kasalliklarini o‘rganishga katta ahamiyat berilgan. Misol uchun, Xitoyliklar tomonidan pardaqaotli kushandalardan *Aulococentrum* avlodiga oid brakonidlar TP ning samarali kushandasi sifatida ta’kidlab o‘tilgan (He et al., 1994). Yaponiyada TP kushandasi sifatida 17 tur ixneumonid belgilab berilgan (Kusigemati, 1976).

TP ga qarshi kurashda mikrobiologik vositalar ham keng joriy etilgan (Hayasaaka, Yonemura, 1999). Yapon olimlari TP ga qarshi muzlatilgan nukleofol bakteriyalarni ishlatishgan (Takahashi et al., 1995). Shuningdek, TP qurtlariga qarshi mikrosporidiya – *Hexameris microamphidis* Steiner sinab ko‘rilgan (Iwashita Fukui, 1981).

Shu bilan birga, turli viruslarning TP qurtlariga ta’siri aniqlanayotganda ma’lum bo‘ldiki, DWN-1, DWN-2 va IFV shtammlari qurt ichaklarida joylashib uni qisman zaharlagan (Watanabe et al., 1999). Xindistonlik olimlar ham TP qurtlariga densonudeosis nomli virusning ta’siri borligini aniqlaganlar (Wang et al., 1998).

O‘zbekistonda ham bu yo‘nalishda ishlar olib borilib, tabiiy rekombinant bakuloviruslarni insektitsid sifatida TP qurtlariga ta’sir etganligi aytib o‘tildi. (Madyarov va b., 2003, 2006 2007; Madyarov, 2008).

TP ga qarshi barcha tut daraxti ekilalgan davlatlarda turli kimyoviy insektitsidlar keng ishlatiladi. Misol uchun, Hindistonda TP ga qarshi eng samarali dori deb: xlordimeform, formation, kuinalfos va monokrotofos topilgan. Ammo bu dorilar atrof-muhit uchun havli bo‘lib sinovlardan muvaffaqiyatli o‘tmagan.

Xulosa. O‘zbekistonda sinovdan o‘tgan insektitsidlarning ko‘pchiligini sintetik piretroidlar tashkil qilgan. Bular orasida: detsis, sipermetrin, sumi-alfa, karate va boshqalar bor (Xodjayev va b., 2002; Tavsiyalar..., 1998, 2001). Lekin bu insektitsidlarning samarasi sekin asta pasayib bormoqda. Bu yo‘nalishda ishlar davom etishi zarur deb xisoblaymiz.

TP tarqalgan davlatlarda bu hasharotning jinsiy feromoni (JF) va feromon tutqichlar (FT) ham keng ishlatiladi. JF o‘rganishga bag‘ishlangan tadqiqotlar Yaponiyada (Tokio universiteti, hamda Tokiodagi agrar va texnologik universitetlarida) chuqurroq olib borilgan.

Hozirda TP JF ni Moldova respublikasida ishlab chiqariladi. Uni sinab, amaliy ishlatish yo‘llarini ko‘rsatib berish zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Kimsanboev X.X. va boshq. - Umumiy va qishloq xo‘jalik entomologiya, o‘simliklarni zararkunandalardan uyg‘unlashgan himoya qilish. Toshkent, 2002.
2. Xo‘jaev SH.T., Xolmurodov E.A. - “Entomologiya, o‘simliklarni zararkunandalardan uyg‘unlashgan himoya qilish, qishloq xo‘jalik ekinlarini himoya qilish va agrotoksikologiya asoslari. Toshkent, “Fan” nashriyoti, 2009.
3. B.A. Sulaymonov, A.R. Anorbayev, Sh.A. Maxmudova, M.M. Ablazova. “Umumiy entomologiya va zoologiya”. Darslik. “fan va texnologiya” nashriyoti 2019 y.
4. M.T. Arslonov., X.Z. Abdullayeva., S.P. Usmonov., D.T. Turdieva. “O‘simlik zararkunanda, kasallik va begona o‘tlari rivojlanishini bashorat qilish”. Darslik. Andijon 2022
5. A. Xudoyqulov, N. Irgasheva, S. Ubaydullaev, A. Norqulov. O‘simliklarni zararli organizmardan uyg‘unlashgan himoya qilish. O‘quv qo‘llanma, Toshkent-2021 «fan ziyosi» nashriyoti.

MOLIYAVIY HISOBOTNING XALQARO STANDARTLARI VA MILLIY STANDARTLAR FARQI

Sodiqova Malika Kozimjon qizi

TDIU Andijon fakulteti Bugalteriya hisobi yo‘nalishi

E-mail: malikasadikova127@gmail.com

[Tel: +998972572701](tel:+998972572701)

Annotatsiya. Ushbu maqolada moliyaviy hisobotning xalqaro standartlari (IFRS) va milliy standartlari (MHHS) o‘rtasidagi asosiy farqlar tahlil qilingan. Mavzuda xalqaro standartlarning mazmun-mohiyati, ularning jahon miqyosida yagona moliyaviy axborot tizimini shakllantirishdagi o‘rni yoritilgan. Shuningdek, O‘zbekiston Respublikasida moliyaviy hisobotni xalqaro standartlarga muvofiqlashtirish jarayoni, bu yo‘nalishda olib borilayotgan islohotlar va ularning amaliy ahamiyati tahlil etilgan. Maqolada milliy va xalqaro standartlar o‘rtasidagi tuzilma, baholash mezonlari, hisob yuritish tamoyillari hamda normativ-huquqiy asoslar jihatidan mavjud tafovutlar yoritilib, ularni uyg‘unlashtirish bo‘yicha taklif va tavsiyalar ilgari surilgan.

Kalit so‘zlar: moliyaviy hisobot, xalqaro standartlar, milliy standartlar, IFRS, buxgalteriya hisobi, moliyaviy axborot, O‘zbekiston amaliyoti.

DIFFERENCES BETWEEN INTERNATIONAL AND NATIONAL FINANCIAL REPORTING STANDARDS

Annotation. This article analyzes the main differences between International Financial Reporting Standards (IFRS) and National Accounting Standards (NAS). The study highlights the essence of international standards and their role in creating a unified global financial information system. It also examines the process of harmonizing financial reporting in the Republic of Uzbekistan with international standards, the ongoing reforms in this area, and their practical significance. The article outlines the structural, valuation, accounting principle, and legal differences between national and international standards, offering recommendations for their alignment and effective implementation.

Keywords. financial reporting, international standards, national standards, IFRS, accounting, financial information, Uzbekistan’s practice.

РАЗЛИЧИЯ МЕЖДУ МЕЖДУНАРОДНЫМИ И НАЦИОНАЛЬНЫМИ СТАНДАРТАМИ ФИНАНСОВОЙ ОТЧЕТНОСТИ

Аннотация. В данной статье проанализированы основные различия между Международными стандартами финансовой отчетности (МСФО) и национальными стандартами бухгалтерского учета (НСБУ). Раскрыта сущность международных стандартов и их роль в формировании единой мировой системы финансовой информации. Также рассмотрен процесс приведения финансовой отчетности в Республике Узбекистан в соответствие с международными стандартами, проводимые реформы и их практическое значение. В статье освещены различия между национальными и международными стандартами в части структуры, критериев оценки,